

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مدرسه عالی شهید مطهری

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و حقوق اسلامی

عنوان

مبانی فقهی حقوقی مصونیت کیفری در حقوق خانواده

استاد راهنما

دکتر محمد رسایی

استاد مشاور

دکتر اکرم صفیری

نگارنده

سعیده وارثی

سال تحصیلی

۱۳۹۵ - ۱۳۹۶

سپاس‌گزاری

از خداوند منان به خاطر الطاف بی‌شائبه‌اش و از اساتید گرانقدر، جناب آقای دکتر رسایی و سرکار خانم دکتر صفیری که در طول دوران تحصیل و نگارش این پایان‌نامه همواره راهنما و مشاور حقیر بوده‌اند کمال تشکر را داشته و برای ایشان توفیقات روزافزون از خداوند متعال خواستارم.

تقدیم به

پدر و مادر عزیزم که در تمامی مراحل زندگی همواره همراه و مشاور من
بوده‌اند و همسر مهربانم که با صبوری و همراهی خود در سال‌های
متمادی همواره پشتیبان و حامی من بوده است و فرزند عزیزم حسنا که با
دستان کوچک خود محبت و عشق را به من هدیه داده است.

چکیده

شناخت مبانی فقهی و حقوقی مصونیت کیفری اعضای خانواده در جرائمی که در حوزه خانواده شکل می‌گیرد از مهمترین مباحث فقه و حقوق اسلامی می‌باشد. مبانی احکام فقهی شریعت اسلام که بر اساس مصالح و مفسد دنیوی، اخروی، فردی و اجتماعی از سوی شارع تعیین گردیده است و شامل ضروریات (حفظ دین، عقل، نفس، نسب و نسل و مال) احتیاجات و تحسینات می‌باشد در ارتباطی تنگاتنگ با مبانی حقوقی قوانین موضوعه ایران قرار گرفته‌است. براساس مبانی مذکور اعضای خانواده در خصوص کیفر جرائم ارتكابی در حوزه ایشان؛ از مصونیت نسبت به مجازات‌های اصلی (شامل حدود و قصاص) و جایگزینی مجازات‌های تعزیری برخوردار می‌باشند. مصونیت از جرائم در حوزه خانواده از منظر نوع روابط بسیار متفاوت می‌باشد. چنانکه پدر و جد پدری در آراء فقها و به تبع آن در قانون از بیشترین میزان مصونیت برخوردار می‌باشند. در این تحقیق سعی شده تا با شناخت و معرفی مبانی فقهی و حقوقی مصونیت کیفری پدر و جد پدری، الحاق مادر نیز در این احکام بررسی و استنباط شود و همچنین اطلاق و عدم اطلاق مصونیت والدین مورد تامل و بازبینی قرار گیرد. روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و به روش تحقیق از نوع توصیفی و تحلیلی انجام گرفته است.

کلمات کلیدی: مصونیت کیفری، خانواده، مبانی، فقه، حقوق

فهرست مطالب

ن	مقدمه
۱	بخش اول: کلیات و شناخت موضوع
۲	فصل اول: شناخت مفاهیم
۳	گفتار اول: مفهوم مصونیت
۳	الف. مصونیت در لغت
۳	ب. مصونیت در اصطلاح
۳	۱. اصطلاح فقه
۴	۲. اصطلاح حقوق
۵	گفتار دوم: مفهوم خانواده و قلمرو آن
۵	الف. خانواده در لغت
۵	ب. خانواده در اصطلاح
۵	۱. اصطلاح فقه
۶	۲. اصطلاح حقوق
۷	گفتار سوم: مفهوم مبنا و منبع
۷	الف. در اصطلاح فقه
۸	۱. مبنا
۱۳	۱-۱. ضروریات
۱۶	۲-۱. احتیاجات
۱۶	۳-۱. تحسینات
۱۶	۲. منبع
۱۷	ب. در اصطلاح حقوق
۱۷	۱. مبنا
۱۹	۲. منبع

ج. جدا انگاری مبانی و منابع.....	۲۰
فصل دوم: پیشینه مصونیت کیفری خانواده.....	۲۲
گفتار اول: پیشینه مصونیت کیفری خانواده در ادیان.....	۲۳
الف. یهود.....	۲۳
ب. مسیحیت.....	۲۴
ج. اسلام.....	۲۵
گفتار دوم: پیشینه مصونیت کیفری خانواده در ایران.....	۲۸
الف. ایران قبل از اسلام (اقوام و حکومت‌های باستانی).....	۲۸
۱. اقوام هیتی.....	۲۸
۲. اقوام آشوری.....	۲۹
۳. اقوام بابل.....	۲۹
۴. ساسانیان.....	۳۰
ب. ایران بعد از اسلام.....	۳۱
فصل سوم: شناخت عوامل ناظر بر مصونیت کیفری در حقوق خانواده.....	۳۳
گفتار اول: معرفی عوامل ناظر بر مصونیت کیفری.....	۳۴
الف. شناسایی عوامل مصونیت کیفری در حقوق.....	۳۴
ب. عوامل مصونیت کیفری در حقوق خانواده.....	۳۵
گفتار دوم: مانعیت یا رافعیت عوامل ناظر بر مصونیت کیفری در حقوق خانواده.....	۳۷
الف. تعریف مانعیت و رافعیت.....	۳۷
ب. مانعیت عوامل مصونیت کیفری در خانواده.....	۳۸
بخش دوم: مصونیت کیفری در خانواده و مبانی آن.....	۴۰
فصل اول: مصونیت کیفری در قصاص.....	۴۱
گفتار اول: مصونیت زوج از قصاص در قتل در فراش.....	۴۲
الف. طرح نظریات.....	۴۲
۱. نظریه مصونیت.....	۴۳

۴۳	۱-۱. آراء و مستندات فقها
۴۹	۲-۱. آراء و مستندات حقوقدانان
۵۲	۲. نظریه عدم مصونیت
۵۲	۱-۲. آراء و مستندات فقها
۵۴	۲-۲. آراء و مستندات حقوقدانان
۵۴	ب. مبنای حکم مصونیت زوج
۵۵	۱. مبنای مصونیت زوج از قصاص در فقه
۵۵	۱-۱. دفاع از عرض و ناموس
۵۵	۲-۱. اجرا و اقامه حد الهی
۵۶	۳-۱. مهدور الدم بودن زانی و زانیه
۵۸	۲. مبنای مصونیت زوج از قصاص در حقوق
۵۸	۱-۲. تهییج و تحریک روحی
۵۹	۲-۲. حکم قانون و اجازه قانونگذار
۶۰	۳-۲. دفاع مشروع
۶۱	گفتار دوم: مصونیت والدین از قصاص در قتل فرزند
۶۱	الف. طرح نظریات
۶۱	۱. نظریه مصونیت
۶۱	۱-۱. مصونیت پدر از قصاص
۶۷	۲-۱. مصونیت مادر از قصاص
۷۱	۲. نظریه عدم مصونیت
۷۲	۱-۲. عدم مصونیت پدر از قصاص
۷۳	۲-۲. عدم مصونیت مادر از قصاص
۷۸	ب. مبنای حکم مصونیت از قصاص در قتل فرزند
۷۸	۱. مبنای حکم مصونیت از دیدگاه فقه

۸۰	۲. مبنای حکم مصونیت از دیدگاه حقوق
۸۱	فصل دوم: مصونیت کیفری در حدود
۸۲	گفتار اول: مصونیت والدین در سرقت از فرزند
۸۲	الف. شناخت سرقت
۸۲	۱. تعریف سرقت
۸۳	۲. ارکان سرقت
۸۴	۳. شرایط سرقت مستوجب حد
۸۴	ب. طرح نظریات
۸۴	۱. نظریه مصونیت
۸۵	۱-۱. مصونیت پدر در سرقت از فرزند
۸۹	۱-۲. مصونیت مادر در سرقت از فرزند
۹۲	۲. نظریه عدم مصونیت
۹۲	۱-۲. عدم مصونیت پدر در سرقت از فرزند
۹۵	۲-۲. عدم مصونیت مادر در سرقت از فرزند
۹۸	ج. مبنای حکم مصونیت والدین از اجرای حد سرقت
۹۸	۱. مبنای مصونیت از دیدگاه فقه
۹۹	۲. مبنای مصونیت از دیدگاه حقوق
۱۰۰	گفتار دوم: مصونیت والدین در قذف فرزند
۱۰۰	الف. شناخت قذف
۱۰۰	۱. تعریف قذف
۱۰۱	۲. ارکان قذف
۱۰۱	۱-۲. رکن قانونی
۱۰۱	۲-۲. رکن مادی
۱۰۲	۳-۲. رکن معنوی

۱۰۲	۳. اثبات جرم قذف
۱۰۲	۴. مجازات قذف
۱۰۴	ب. طرح نظریات
۱۰۴	۱. نظریه مصونیت
۱۰۴	۱-۱. مصونیت پدر از اجرای حد
۱۰۸	۲-۱. مصونیت مادر از اجرای حد
۱۰۹	۲. نظریه عدم مصونیت
۱۱۰	عدم مصونیت مادر در آراء و مستندات فقها
۱۱۰	ج. مبنای حکم مصونیت والدین در قذف فرزند
۱۱۱	۱. مبنای مصونیت از دیدگاه فقه
۱۱۲	۲. مبنای مصونیت از دیدگاه حقوق
۱۱۳	فصل سوم: مصونیت کیفری در تعزیر
۱۱۴	گفتار اول: مصونیت خانواده از حرمت و تعزیر در ربا
۱۱۴	الف. شناخت ربا
۱۱۴	۱. تاریخچه ربا
۱۱۵	۲. تعریف ربا
۱۱۵	۲-۱. در لغت
۱۱۶	۲-۲. در اصطلاح
۱۱۷	۳. اقسام ربا
۱۱۷	۳-۱. ربای قرضی
۱۱۸	۳-۲. ربای معاملی
۱۱۸	۴. آراء و نظرات در حرمت ربا
۱۱۹	۴-۱. آراء و مستندات فقها
۱۲۲	۴-۲. آراء و مستندات حقوقدانان

۵. فلسفه حرمت ربا ۱۲۲
- ۵-۱. اکل مال به باطل ۱۲۳
- ۵-۲. مبارزه با ظلم ۱۲۳
- ۵-۳. ترویج کارهای نیک و اصطناع معروف ۱۲۴
- ۵-۴. جلوگیری از رکود ۱۲۴
- ب. طرح نظریات در مورد ربا میان اعضای خانواده ۱۲۵
۱. نظریه مصونیت ۱۲۵
- ۱-۱. آراء و مستندات فقها ۱۲۵
- ۱-۲. آراء و مستندات حقوقدانان ۱۲۸
۲. نظریه عدم مصونیت ۱۲۹
- ۱-۲. آراء و مستندات فقها ۱۲۹
- ۲-۲. آراء و مستندات حقوقدانان ۱۳۰
- ج. مبانی مصونیت خانواده از حرمت و تعزیر در ربا ۱۳۰
۱. مبانی مصونیت از حرمت ربا در فقه ۱۳۰
۲. مبانی مصونیت از حرمت ربا در حقوق ۱۳۱
- گفتار دوم: مصونیت والدین در جرم انگاری تادیب فرزند ۱۳۲**
- الف. شناخت مفهوم تربیت و تنبیه و چگونگی آن ۱۳۲
۱. معنای تادیب، تربیت، تنبیه و کودک ۱۳۲
۲. نقش والدین در تادیب و تربیت کودک ۱۳۳
- ب. طرح نظریات در مصونیت والدین در جرم انگاری تادیب فرزند ۱۳۶
۱. نظریه مصونیت والدین در تادیب فرزند ۱۳۶
- ۱-۱. آراء و مستندات فقهی ۱۳۶
- ۲-۱. آراء و مستندات حقوقی ۱۴۱
۲. نظریه عدم مصونیت ۱۴۳

۱-۲. آراء و مستندات فقهی در عدم مصونیت	۱۴۴
۲-۲. آراء و مستندات حقوقدانان در عدم مصونیت	۱۴۵
ج. مبانی مصونیت والدین در تربیت فرزندان	۱۴۵
۱. مبانی مصونیت والدین در اقدامات تنبیهی در فقه	۱۴۶
۲. مبانی مصونیت والدین در اقدامات تنبیهی در حقوق	۱۴۷
نتیجه‌گیری و پیشنهادات	۱۴۸
فهرست منابع	۱۵۲
چکیده انگلیسی	۱۶۵

طرح مسئله

ضرورت شناخت قواعد فقهی و حقوقی بر اساس مبانی اسلامی یکی از مسائل مهم جوامع اسلامی می‌باشد. زیستن در جامعه تحت لوای حکومت اسلامی و شیعی اقتضا می‌کند که احکام اسلامی در تمامی شئون و جنبه‌های حکومتی به منصفی ظهور و عمل گذاشته شود تا بتوان در این راستا و با توجه به ابعاد گوناگون حقوق اسلامی و غنای معقول و مقبول آن بیش از پیش نسبت به نیازهای اساسی و دغدغه‌های جامعه پاسخگو بود.

خانواده یکی از بنیانی‌ترین نهادهای هر جامعه شناخته می‌شود. تا آنجا که در تمامی ادیان، اعم از الهی و غیر الهی، بخش اعظمی از قوانین و احکام را به خود اختصاص داده است. تربیت، پرورش و در یک کلام سیر تکاملی انسان (جسمی، روحی و معنوی) که هدف نهایی تمامی ادیان است از خانواده شروع می‌شود. حفظ و حفاظت از سلامت و کیان افراد و ارزش‌های خانواده از جمله مهم‌ترین مباحث حقوقی و اجتماعی می‌باشند. این نکته در جامعه‌ی اسلامی با تکیه بر مبانی اعتقادی و ارزشی قوانین اسلام، جایگاه ویژه‌ای را در حوزه حقوق به خود اختصاص می‌دهد.

بزه و بزهکاری پدیده‌ای است که در جوامع بشری به شکل‌های گوناگون دیده می‌شود. به صورتی که هیچ‌یک از اجزاء و نهادهای کوچک و بزرگ جامعه را نمی‌توان از این امر مستثنی نمود. تعریف و تبیین بزه و رفتار بزهکارانه و در یک کلام جرم انگاری، در هر جامعه‌ای مطابق با قوانین و عرف آن جامعه صورت می‌گیرد. صرفاً تبیین و بررسی این مسئله از منظر حقوقی کافی نمی‌باشد. در جوامع اسلامی که خاستگاه اصلی آنان مطابق با قوانین الهی می‌باشد، باید سرچشمه و مبانی برخی از جرائم و مجازات‌ها را در فقه و نظام تشریح اسلام جستجو نمود. از جمله مباحث مهم، در این باب بررسی مبانی فقهی و حقوقی مصونیت کیفری خانواده می‌باشد.

در این نوشتار مصونیت به معنای محفوظ نگه داشتن و صیانت خانواده از مجازات در برخی از جرائم است، که در داخل حوزه خانواده به وقوع می‌پیوندد. در این بیان مبنا به معنای اهداف و مقاصد کلی احکام شریعت اسلامی می‌باشد که خداوند باری تعالی مطابق با آن احکام اسلامی را تشریح نموده است. با توجه به این امر در نوشتار حاضر سعی بر این است مبنا و هدف شارع و قانون‌گذار در باب مصونیت مجرم در جرائم خانوادگی با توجه به ادله فقهی و حقوقی بیان گردد.

ضرورت و اهمیت تحقیق

حفظ و حراست از خانواده و پیوند خانوادگی از جمله ارزشمندترین مسائل در مکاتب و حیانی می‌باشد و در تشریح احکام و قوانین نیز سعی شده است تا از تفرقه و پراکندگی اعضای این نهاد کوچک جلوگیری شود. لذا مطابق با احکام و قانون مجازات تلاش شده است که این همبستگی و پیوند مورد حفاظت و ارزش گذاری قرار گیرد. در حقوق جزای

اسلامی، مطابق با آموزه‌های شرعی در ابوابی چون حدود، قصاص و دیات باید تابع ادله و قرائن شرعی بود و نمی‌توان به صورت آزادانه و مستقل از شرع به تعیین و اجرای مجازات پرداخت.

مراد از مصونیت کیفری در جرائم خانوادگی محفوظ نگه داشتن خانواده از کیفر اصلی جرم و در بعض جرائم، اجرا نمودن کیفرهای خاص با پشتوانه‌ی مبانی و ادله فقهی-حقوقی و در نظر داشتن مصالح اجتماعی و فرهنگی جامعه با توجه به هدف و فلسفه تعیین مجازات می‌باشد. قانون‌گذار در کشور اسلامی ایران آن را به عنوان حکم قانونی در حقوق جزای ماهوی ایران علی‌الخصوص قانون مجازات اسلامی پذیرفته و لازم‌الاتباع می‌داند.

در این پژوهش سعی بر آن است که بررسی مسئله با تکیه بر ادله و قواعد شرعی و حقوقی صورت گیرد تا در صورت اجمال و یا ضعف قانون‌گذاری در این حیطة مهم، با استفاده از منابع فقهی، گامی در جهت اصلاح و جبران حلقه‌های قانونی مفقود در این بحث برداشته شود.

سوالات تحقیق

الف) اصلی

مبنای فقهی و حقوقی مصونیت کیفری در حقوق خانواده چیست؟

ب) فرعی

۱. محدوده‌ی مصونیت کیفری خانواده از منظر فقها و حقوقدانان تا چه میزان می‌باشد؟
۲. تسری مبانی مصونیت پدر در جرائم خانوادگی به مادر در کدام جرائم امکان پذیر است؟
۳. براساس منابع و مبانی فقهی و حقوقی، مصونیت کیفری اعضای خانواده در جرائم خانوادگی، مطلق یا نسبی است؟

فرضیه‌های تحقیق

الف) اصلی

فرهنگ غنی اسلام با تکیه بر مبانی خود روش‌ها و راه‌حل‌های گوناگون را جهت مصونیت خانواده از کیفر ارائه داده است. از جمله‌ی این مبانی می‌توان به حفظ مصلحت و دفع مفسده در بیانی جامع اشاره نمود؛ که خود شامل حفظ دین، حفظ نفس، حفظ نسل و نسب، حفظ مال و ... می‌باشد. باتوجه به نوع جرائم ارتكابی در حوزه خانواده، مرتکبین براساس این مبانی از مصونیت در اجرای مجازات برخوردار می‌باشند. از آنجا که حقوق کیفری و جزایی ایران مبتنی بر دیدگاه‌های اسلامی و شیعی می‌باشد، قانون‌گذار کوشیده است قوانین را با درنظرگرفتن این روش‌ها و مبانی به تصویب و اجرا گذارد.

ب) فرعی

۱. از میان مباحث جرم انگاری شده در حقوق موضوعه و جزای ایران در اکثر موارد مرتکبین جرائم خانوادگی با تخفیف مجازات و تبدیل مجازات اصلی به مجازات خاص، به نحوی از مصونیت خانوادگی نسبت به مجازات‌های برخوردار می‌باشند. به طور مثال در جرم قتل فرزند توسط پدر مطابق با متون فقهی و ماده ۳۰۱ قانون

مجازات پدر از اجرای قصاص مصون می‌باشد. البته مطابق با ماده ۶۱۲ به حبس تعزیری و پرداخت دیه به ورثه محکوم می‌گردد.

۲. مبانی کلی شریعت اسلام، با شمولیت و جامعیت خود توانایی دربر داشتن مصونیت مادر را در تمامی جرایم کیفری در حوزه خانواده مانند پدر دارا هستند و می‌توان همان مبانی را نسبت به مادر تسری داده و والدین را طبق آن مبانی مصون از مجازات دانست.

۳. باتوجه به منابع فقهی، مصونیت مرتکبین در بعضی جرایم به صورت نسبی بوده و تمامی شرایط و احوال مرتکب را شامل نمی‌شود. اما در حقوق موضوعه این موارد به نحو مطلق مورد توجه قانونگذار قرار گرفته‌اند.

پیشینه تحقیق

با توجه به بررسی انجام شده، تا کنون پایان‌نامه‌ای با موضوع مشابه این پایان‌نامه تدوین نشده است. البته موارد مشابهی مانند پایان‌نامه‌های «جایگاه قرابت در حقوق کیفری ایران»، دانشگاه شهید بهشتی، سال ۷۶-۷۷ و «تاثیر قرابت در مسئولیت کیفری از منظر فقه امامیه و حقوق کیفری ایران»، دانشگاه شهید مطهری، سال ۹۳-۹۴ وجود دارند که به صورت جزئی و موردی به بررسی مصونیت کیفری در خانواده پرداخته‌اند که تفاوت‌هایی با تحقیق حاضر دارند. این تفاوت‌ها عبارتند از:

- ✓ بررسی موضوع از منظر قانون مجازات مصوب ۱۳۹۲.

- ✓ تبیین جامع‌تر و دقیق‌تر موضوع از منظر مبانی فقهی و دیدگاه‌های فقها و حقوقدانان
- ✓ احصاء و بررسی تمام موارد فقهی مصونیت کیفری خانواده در حیطه‌ی تخفیف مجازات

روش تحقیق

روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و روش تحقیق، از نوع توصیفی و تحلیلی می‌باشد.

ساختار تحقیق

پایان نامه حاضر در دو بخش جداگانه تنظیم شده است. از آنجا که موضوع پایان‌نامه براساس مبانی فقهی و حقوقی مصونیت کیفری خانواده می‌باشد، در بخش اول به بیان مفاهیم، پیشینه و شناخت عوامل ناظر بر مصونیت پرداخته شده است. این بخش در قالب سه فصل مستقل، ابتدا (در فصل اول) به بیان مفاهیمی چون مصونیت، مبانی و منبع می‌پردازد. ضرورت بیان و شناخت این مفاهیم از آن جهت است که مفهوم مصونیت، مبانی و منبع در حوزه فقه و حقوق با داشتن معانی متعدد و مشابه به نوعی اختلاط و اشتباه در کاربرد را به وجود می‌آورند. در فصل دوم نیز با بیان پیشینه مصونیت کیفری خانواده در طول اعصار متمدنی و در میان ملت‌ها و مذاهب گوناگون به سبقه آن اشاره شده و در پایان بخش (فصل سوم) نیز با برشمردن عوامل ناظر بر مصونیت خانواده به بررسی اثر و نقش مانعیت این عوامل در حقوق کیفری اشاره گردیده است.

بخش دوم، به بحث‌های محتوایی و تحلیلی درخصوص هریک از عوامل مصونیت کیفری خانواده اختصاص دارد. باتوجه به نوع جرایم مذکور در این بخش تلاش شده که با بررسی نظریات موافق و مخالف در حوزه فقه و حقوق، باتوجه به منابع و مبانی فقهی و حقوقی، شمول مصونیت کیفری در خانواده نسبت به اعضای آن مورد تامل و بررسی قرار گرفته و اطلاق و نسبی بودن مصونیت در جرایم فوق، باتوجه به منابع و ادله شرعی احصاء شوند. سپس در پایان هر گفتار مبانی فقهی و حقوقی مصونیت والدین در آن جرم بیان و بررسی شده است. این بخش، باتوجه به نوع مجازات‌های معین شده در جرایم مدنظر، در سه فصل مستقل ساماندهی شده است. در فصل اول، مصونیت کیفری خانواده در قصاص با دو گفتار مصونیت زوج از قصاص در قتل در فراموشی و مصونیت والدین از قصاص در قتل فرزند مورد بررسی قرار گرفته و منابع و مبانی فقهی و حقوقی دو نظریه مصونیت و عدم مصونیت در موضوعات فوق بحث شده است. در فصل دوم، مصونیت‌های کیفری خانواده در جرایم حدی بررسی شده که گفتار اول آن به مصونیت والدین در سرقت از فرزندان و گفتار دوم به مصونیت ایشان در قذف فرزندان اختصاص دارد. در فصل پایانی این بخش با اشاره به مصونیت‌های کیفری در حوزه جرایم و مجازات‌های تعزیری، ربا و تادیب را در دو گفتار مستقل بیان نموده و در نهایت به شناخت و بررسی مبانی و منابع فقهی و حقوقی در راستای نظریات مصونیت و عدم مصونیت والدین در دو جرم مذکور پرداخته شده است.

بخش اول: کلیات و شناخت موضوع

این بخش شامل سه فصل می‌باشد. فصل اول به شناخت مفاهیم و بررسی لغات و اصطلاحات کلیدی مانند مصونیت، خانواده، مبنا و منبع می‌پردازد. فصل دوم نیز به بررسی پیشینه مصونیت کیفری خانواده در ادیان الهی و اقوام ایرانی باستان و پس از اسلام اختصاص دارد و در فصل پایانی به شناخت عوامل ناظر بر مصونیت کیفری اعضای خانواده اشاره شده است.

فصل اول: شناخت مفاهیم

این فصل به توضیح مفاهیم اصلی پایان‌نامه اختصاص دارد. بر این اساس، در این فصل به بررسی و شرح مفاهیم مصونیت، خانواده، مبنا و منبع در حوزه‌های فقه و حقوق پرداخته شده است. هر یک از مفاهیم مذکور از لحاظ لغوی و اصطلاحی مورد بررسی قرار گرفته و کاربردها و استفاده‌های مختلف آنها بیان شده است.

گفتار اول: مفهوم مصونیت

الف. مصونیت در لغت

مصونیت در لغت به معنای مصون بودن و محفوظ بودن است.^۱ ریشه‌ی آن «ص و ن» به معنای حفاظت و نگهداری کردن است. اسم مفعول آن مصون به معنای حفظ شده و نگهداری شده می‌باشد.^۲

ابن منظور می‌گوید: مصونیت به معنای محافظت کردن از چیزی و دور نگه داشتن آن از موجبات فساد است. انسان از آبرویش محافظت می‌کند همان‌گونه که از لباسش محافظت می‌کند.^۳

ب. مصونیت در اصطلاح

مصونیت در اصطلاح از دو منظر فقه و حقوق قابل بررسی می‌باشد. به منظور دستیابی به بهترین و جامع‌ترین تعریف، در این بخش هر دو مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۱. اصطلاح فقه

با توجه به تتبع و جستجو در کتب فقهی، این واژه بیشتر در معنای محفوظ نگه‌داشتن و حفاظت از نفس و جان آدمی به کار برده شده است.^۴ به نظر می‌رسد اغلب موارد در صورت سقوط یا تخفیف

^۱ حسن عمید، *فرهنگ فارسی عمید* (انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۴، چاپ ششم) ج ۳، ص ۱۸۱۶.

^۲ لوئیس معلوف، *المنجد*، ترجمه محمد بندر ریگی (تهران: نشر ایران، ۱۳۸۴، چاپ پنجم) ج ۱، ص ۹۶۹.

^۳ محمد ابن مرکم (ابن منظور)، *لسان العرب*، (دار الفکر السطباعه، ۱۴۱۴ ه.ق، چاپ سوم) ج ۱۳، ص ۲۵۰.

^۴ «ما رواه ابو بصیر عن الصادق ع قال: الزانی اذا جلد ثلاثا یقتل فی الرابعه. یعنی اذا جلد ثلاث مرات و لان فیہ صیانه للنفس عن الاتلاف»، ابو منصور حسن ابن یوسف بن مطهر حلی اسدی، *مختلف الشیعه فی احکام الشریعه*، (قم: دفتر انتشارات اسلامی، [بی تا]، چاپ دوم) ج ۹، ص ۱۵۵؛ «الحریه تغلظ الجنایه من وجهین: احدهما انها تمنع من الفواحش لانها صفة کمال و شرف و الشریف یصون نفسه عما یدنس عرضه» زین الدین بن علی بن احمد بن جبعی العاملی، *مسالك الافهام الی تنقیح شرائع الاسلام*، (قم: موسسه المعارف الاسلامی، [بی تا]، ج ۱۴، ص ۳۳۴).

یا تعدیل مجازات از واژگان سقط^۱، یعذر، یکفر^۲ استفاده نموده‌اند.

۲. اصطلاح حقوق

مصونیت در اصطلاح حقوقی، مفهومی است که دارنده‌ی آن از تعرض مخصوص معاف و محفوظ است. مصونیت قضایی، به مصونیت و معافیت پاره‌ای از اشخاص یا اموال یا وضع و حال در قواعد عامه‌ی کشور در امور قضایی-انتظامی یا مالیاتی گویند^۳.

دکتر اردبیلی در تعریف مصونیت می‌نویسد: «امتیازی است که به موجب قانون به بعضی از اشخاص اعطا شده تا بتوانند در موقیت اجتماعی خود بهتر ظاهر شوند زیرا حفظ و تقویت چنین موقعیت‌هایی موافق با مصالح نظام اجتماعی است»^۴.

آنچه که از قدیم الایام میان حقوقدانان در باب مصونیت مشهور است، منحصر به سه مورد است که عبارتند از مصونیت پارلمانی، سیاسی و قضایی^۵.

آنچه که در این نوشتار مورد تامل قرار می‌گیرد، به‌کارگیری واژه مصونیت در مواردی است که اعضای خانواده در صورت ارتکاب جرم علیه یکدیگر از نوعی ارفاق و صیانت نسبت به مجازات اصلی (اعم از عدم تعقیب، تخفیف و یا سقوط مجازات) برخوردار می‌شوند.

اصل مصونیت کیفری خانواده در معنای فوق باتوجه به احکام بیان شده توسط فقها و قوانین موضوعه پذیرفته‌شده است اما ابهامات متعددی از حیث مبانی مصونیت، نوع رابطه، جرایم و تاثیر روابط در جرایم وجود دارد که لازم است با دقت بیشتری مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند.

^۱ شمس الدین محمد بن جمال الدین مکی العاملی، *اللمعه الدمشقیه*، (قم: دارالفکر، [بی‌تا]) ص ۲۳۵؛ ابو جعفر محمد بن حسن طوسی، *المبسوط فی فقه الإمامیه*، (تهران: مکتبه المرتضویه، ۱۳۸۷) ج ۷، ص ۱۰.

^۲ زین الدین بن علی بن احمد جبعی العاملی، پیشین، ج ۱۰، ص ۶۴؛ سید محمد صادق روحانی، *فقه الصادق* (قم: دارالکتاب، ۱۴۱۴ه) ج ۲۶، ص ۵۰.

^۳ محمدجعفر جعفری لنگرودی، *وسیط در ترمینولوژی حقوق*، (۱۳۸۸، چاپ دوم)، ص ۶۵۳.

^۴ محمدعلی اردبیلی، *حقوق جزای عمومی* (نشر مجد، ۱۳۹۴، چاپ هشتم) ج ۳، ص ۱۳۸.

^۵ جلال الدین قیاسی، حمید دهقانی، قدرت‌الله خسروشاهی، *مطالعه تطبیقی حقوق جزای عمومی* (قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ چهارم) ج ۱، ص ۲۳۶.